

Artur Jazdon

Starsze zbiory niemieckojęzyczne Biblioteki Uniwersyteckiej i innych bibliotek naukowych miasta Poznań

Biblioteka 1 (10), 97-110

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Artur Jazdon

STARSZE ZBIORY NIEMIECKOJĘZyczne BIBLIOTEKI UNIWERSYTECKIEJ I INNYCH BIBLIOTEK NAUKOWYCH MIASTA POZNANIA

WPROWADZENIE

Położenie Poznania, czy szerzej Wielkopolski w bliskości dzisiejszych Niemiec, historia wzajemnych kontaktów na przestrzeni wieków w sposób naturalny sprawiły, iż znajomość języka niemieckiego na tych terenach jest stosunkowo dobra, sam Poznań stał się ważnym ośrodkiem badań niemcoznawczych, a funkcjonujące tu biblioteki posiadają wiele druków niemieckojęzycznych. Aby sprostać oczekiwaniom badaczy i innych zainteresowanych tą problematyką osób, miejscowe biblioteki nie mogą poprzestać tylko na starym, zgromadzonym w ich zbiorach, piśmiennictwie niemieckojęzycznym ale też muszą - i czynią to w miarę swych możliwości - pozyskiwać współcześnie wydawaną literaturę niemieckojęzyczną. Pozwala to stwierdzić, że zasób piśmiennictwa niemieckojęzycznego w bibliotekach Poznania jest stosunkowo różnorodny i bogaty. W niniejszej analizie interesować nas będzie jednak przedstawienie praktycznie wyłącznie zasobów starego piśmiennictwa niemieckojęzycznego, tj. wydanego do 1919 roku.

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA

Przegląd interesującego nas zagadnienia rozpoczniemy od największej, choć nie najstarszej biblioteki miasta jaką jest Biblioteka Uniwersytecka. Liczy ona dziś w swych zbiorach głównych przeszło 2,5 mln tomów a łącznie z bibliotekami instytutowymi 4,2 mln tomów. Dla omawianego zagadnienia ważniejsze jest to, że jej główną specjalizację w gromadzeniu zbiorów stanowią właśnie problemy niemcoznawcze i literatura niemiecka.

Bibliotekę Uniwersytecką powołano 18 kwietnia 1919 roku w gmachu i w oparciu o zbiory *Kaiser Wilhelm Bibliothek*, kolejnej niemieckiej instytucji oświatowo-kulturalnej powołanej do życia w celu germanizacji ziem polskich. Jej poprzedniczką, której zbiory *Kaiser Wilhelm Bibliothek* później wchłonęła, była powstała w 1894 roku Biblioteka Krajowa. Niestety wiele o jej zbiorach nie można powiedzieć. Z całą pewnością można stwierdzić tylko, że jej podstawę stanowiły

m.in. zbiory zgromadzone wcześniej przez istniejące od 1837 *Posener Naturwissenschaftliche Verein*, liczące około 7.000 woluminów literatury biologiczno-geograficzno-krajoznawczej, jak i znacznie ciekawsze zbiory *Historische Gesellschaft für die Provinz Posen*. Te liczyły 15.000 bardzo często ciekawych i interesujących książek, czasopism i zbiorów graficznych (ikonografii, numizmatów i kartografii) dotyczących dziejów Wielkopolski. Księgozbiór wspomnianej Biblioteki Krajowej szybko powiększał się dzięki masowemu przekazywaniu tej placówce książek przez różne niemieckie związki i instytucje. W chwili wchłonięcia jej przez *Kaiser Wilhelm Bibliothek* Biblioteka Krajowa liczyła ok. 50.000 woluminów¹.

W końcu XIX wieku wraz z nasilaniem się germanizacji ziem polskich wystąpiono z inicjatywą utworzenia w Poznaniu dużej biblioteki o zadaniach publiczno-oświatowych i naukowych mającej stanowić centrum kultury niemieckiej oraz ośrodek działań propagandowych. Odezwa w tej sprawie rozpropagowana w całej Rzeszy zaowocowała przyspieszeniem prac organizacyjnych oraz zbieraniem (głównie w Bibliotece Królewskiej w Berlinie) książek i czasopism mających stanowić jej przyszły księgozbiór. W niespełna cztery lata zgromadzono w ten sposób ponad 100.000 woluminów. Większość stanowiły niemieckojęzyczne publikacje historyczne, prawne oraz z zakresu nauk medycznych i rolniczych. Uzupełniała ją literatura beletrystyczna i bezwartościowa literatura propagandowa.

Budowę Biblioteki realizował G. Zeidler według projektu Karla Hinckeldeyna, twórcy gmachu *Kaiser Friedrich Museum*, instytucji powołanej do realizacji podobnych celów, co także przez ich podobieństwo budynków starano się podkreślić. Budowę gmachu ukończono w roku 1902. W tym samym czasie Komitet Organizacyjny, na czele którego stanął dyrektor Biblioteki Królewskiej z Berlina dr Wildmann, nie tylko gromadził ofiarowywane w darze materiały, ale sprecyzował zakres zadań biblioteki, kładąc nacisk na jej germanizatorskie posłannictwo przed tworzeniem warsztatu naukowego dla regionu poznańskiego. To zadanie nabrało większego znaczenia w roku 1903, kiedy w Poznaniu otwarto Akademię Królewską, dla której *Kaiser Wilhelm Bibliothek* stawała się biblioteką naukową obsługującą jej słuchaczy i pracowników.

Tymczasowe biuro działające w Berlinie, dysponując poważnymi kredytami, dokonywało także zakupów literatury, której brakowało w darowanych materiałach. Opracowywano je równocześnie alfabetycznie i systematycznie oraz w większości oprawiono. We wrześniu 1902 przewieziono z Berlina 96.355 tomów i ustawiono w magazynie, dodając do nich 50.000 tomów z dotychczasowej Biblioteki Krajowej. Księgozbiór ten rozwijał się intensywnie, przede wszystkim dzięki darom, w mniejszym stopniu zakupom. Osiągnął on w roku 1919 wielkość rzędu 250.000 woluminów, z których 3.000 jednostek stanowiły zbiory specjalne, a 12.000 czasopisma. Pod względem językowym druki niemieckojęzyczne stanowiły 90%.

Utarło się powszechne przekonanie, że wartość naukowa tego księgozbioru była

---

¹ S. Kubiak, *Biblioteka Uniwersytecka im. Adama Mickiewicza w Poznaniu 1919-1966*. Poznań 1967, s. 19.

problematyczna. Przeprowadzone ostatnio badania nakazują częściowo zweryfikować to twierdzenie, wynikające chyba głównie z przyjętego założenia o jej wyłącznych czy zasadniczych oświatowo-popularyzatorskich zadaniach germanizacyjnych. Te zadania pełnił głównie 30-tysięczny księgozbiór Prowincjonalnej Biblioteki Wędrownej, stanowiącej wydzielony oddział w ramach Biblioteki. W jego skład wchodziła bowiem literatura piękna i dzieła popularyzatorskie przeznaczone dla czytelników prowincji i wypożyczane im przez sieć bibliotek oświatowych.

Księgozbiór główny dzielił się natomiast na (oznaczone literowo) działy: podróże, wojskowość, historia, biografistyka, prasa, nauki społeczne, sztuka, języki, filozofia, pedagogika, teologia, geografia, matematyka, nauki przyrodnicze, medycyna, technika, książki dla młodzieży. Zastosowany wówczas podział w głównym zrębie obowiązuje do dnia dzisiejszego. Świadczy to już w pewien sposób o naukowym charakterze zgromadzonego księgozbioru.

Dodatkowo w księgozbiorze czytelnicy wydzielono dwa odrębne działy grupujące wydawnictwa encyklopedyczne i bibliograficzne oraz słownikowe.

Dziś Biblioteka Uniwersytecka posiada ok.600-650.000 tomów wydanych do 1919 roku, z których ok.300.000 stanowią druki niemieckojęzyczne. Znaczna ich część pochodzi właśnie z tego pierwszego zbioru i jest nadal wykorzystywana. Należy do nich ok.1.000 tomów wydawnictw encyklopedycznych, ok. 2.000 dzieł z działu biografii ogólnych, blisko 30.000 z zakresu nauk historycznych, ok. 15.000 z nauk prawno-ekonomicznych, ok.20.000 z zakresu nauki o literaturze, języka i literatury pięknej, ok.10.000 religioznawstwa, po 5.000 ze sztuki, pedagogiki, nauk przyrodniczych, medycyny. Pozostałe przypadają na technikę, rolnictwo, geografię, matematykę, filozofię, ciągi czasopism; wchodzi w zakres starych druków. Wszystko to zdaje się potwierdzać dość wysoką wartość tego zbioru.²

Pod koniec 1918 roku nadzór nad tą biblioteką przejął z upoważnienia Wydziału Wykonawczego Rady Robotników i Żołnierzy Antoni Bederski. Na wniosek komitetu organizującego Uniwersytet, dnia 18 kwietnia 1919 roku przemianowano ją na Bibliotekę Uniwersytecką, przejmując ją oficjalnie 30 czerwca tego roku. Po tymczasowym jej zarządcy A. Bederskim, 25 sierpnia jej dyrektorem (do 1927 r.) mianowany został dr Edward Kuntze, kustosz Biblioteki Jagiellońskiej.

Księgozbiór liczący w momencie organizacji 250.000 woluminów głównie niemieckich książek trzeba było w pierwszej kolejności próbować spolonizować i dostosować do potrzeb rodzącego się Uniwersytetu. Pierwsze, wykonywane bardzo szybko prace, pozwoliły z dniem 1.10.1919 otworzyć ją dla czytelników, choć nie mogła ona jeszcze wówczas dobrze spełniać ich oczekiwań. Aby sprostać zadaniom E.Kuntze zarządził wycofywanie czysto propagandowej lite-

² Zasób dawnej *Kaiser Wilhelm Bibliothek* stanowi dziś wydzieloną część Biblioteki Uniwersyteckiej i czeka wciąż na pogłębianą analizę.

ratury niemieckiej i rozpoczął starania o pozyskanie dużej liczby książek polskich. Dokonywało się to z braku funduszy głównie poprzez wprowadzanie do zbiorów darów pochodzących m.in. od: Polskiej Akademii Umiejętności z Krakowa, Towarzystwa Popierania Nauki Polskiej z Lwowa, Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Kasy im.Mianowskiego, prywatnych darczyńców: Erazma Majewskiego, Jana Łosia, Leona Szumana, Jana Mottego. Dzięki uzyskanym funduszom kupiono również bezcenne księgozbiory po Janie Rymarkiewiczu, Teodorze Wierzbowskim, Bolesławie Ulanowskim, Kazimierzu Chłędowskim. Z perspektywy lat wolno powiedzieć, że dla kształtowania księgozbioru bardzo ważnym stało się przyznanie Bibliotece prawa do pozyskiwania egzemplarza obowiązkowego, pierwotnie w 1919 roku regionalnego, a w 1927 ogólnopolskiego, mimo że początkowo tą drogą pozyskiwano - ze względu na nieprzestrzeganie prawa przez wydawców - mało druków.

Następca E.Kuntzego - Stefan Vrtel-Wierczyński, kierujący Biblioteką w latach 1927-1937, kontynuował te prace, zwiększając zakupy i rozbudowując wymianę materiałów z innymi bibliotekami. Rozporządzenia ministerialne lat 1927 i 1932 uporządkowały również wpływy z egzemplarza obowiązkowego. Uzupełnianiu księgozbiorów o cenną literaturę starszą, podnoszącą bardzo naukowy ich walor, służyło rozpoczęte w 1928 roku przejmowanie księgozbiorów bibliotek szkół średnich. Wśród włączonych do zbiorów blisko 17.500 woluminów znajdowały się księgozbiory dwudziestu szkół z Poznania (np. Gimnazjum Św.Marii Magdaleny), Bydgoszczy, Gniezna, Inowrocławia, Krotoszyna, Leszna, Ostrowa, Rawicza, Śremu oraz Kalisza. Wpłynęło dzięki temu do Biblioteki Uniwersyteckiej wiele cennych, starych materiałów o złożonych proveniencjach, sięgających często swymi korzeniami dawnych bibliotek bibliotek klasztornych, w tym wiele druków niemieckich. W 1939 r. Biblioteka liczyła 502.139 tomów, z których około 60% stanowiły druki niemieckie. Dużą część naukowego już wówczas jej zbioru stanowiły druki z nauk humanistycznych, dalej ekonomiczno-prawnych, medycznych, matematyczno-przyrodniczych i rolniczych. Zbiory specjalne liczyły 8.500 tomów w tym 6.000 map i atlasów, 2.000 nut, 92 inkunabułów, 300 rycin.

Dnia 13 września 1939 roku Biblioteka znalazła się ponownie w rękach Niemców³, którzy energicznie przystąpili do przywracania jej charakteru założonego w momencie tworzenia *Kaiser Wilhelm Bibliothek*. Bibliotekę zamknięto przeprowadzając selekcję jej zbiorów, polegającą na wyłączeniu najcenniejszych obiektów, z których część przekazano różnym bibliotekom niemieckim, a większość zdeponowano poza gmachem bibliotecznym, oraz różnych - niewłaściwych z punktu widzenia okupanta - druków polskich, zastępując je niemieckimi. Systematyczne germanizowanie zbiorów tej placówki, otwartej 27 kwietnia 1941 roku jako *Staats- und Universitätsbibliothek*, trwało do 1945 roku, m.in. poprzez włączanie darów różnych instytucji niemieckich jak i celowe zakupy głównie aktualnej literatury nazistowskiej.

---

³ Por. Jan Baumgart: *Biblioteka Uniwersytecka pod rządami "Reichsuniversität"*, „Przegląd Zachodni” R.12: 1956, nr 2, s.300-309.

Z okresu II wojny światowej Biblioteka Uniwersytecka wyszła w porównaniu z innymi bibliotekami Poznania, w miarę obronną ręką. Dewastację gmachu i jego wyposażenia szacować można na ok. 20%. Straty w księgozbiorze wyniosły 84.000 woluminów, na które złożyły się, oprócz wspomnianych wyżej, głównie druki wypożyczone przed 1939 (ok.20.000), ubytki w nieopracowanych wpływach z 1939 roku oraz wydzielonych dubletów (ok.40.000 wol.). Wywiezione z biblioteki cenne druki i zdeponowane w kościołach poznańskich czasopisma, udało się w większości sprawnie rewindykować⁴.

Bibliotekę po pierwszych pracach porządkowych udało się otworzyć w październiku 1946 roku. Ze zbiorów wyłączono tylko literaturę ściśle nazistowską, pozostawiając pozostałą literaturę niemieckojęzyczną i ustalając w ten sposób zagadnienia szeroko rozumianego niemcoznawstwa jako główną specjalizację w gromadzeniu zbiorów. Równocześnie, w związku ze wspomnianymi stratami innych bibliotek poznańskich i zmianami wynikającymi z nowych uwarunkowań ustrojowych, zmieniła się funkcja Biblioteki Uniwersyteckiej, która stała się biblioteką naukową o charakterze biblioteki publicznej. Narzucało to konieczność przyjęcia innego podejścia nie tylko w udostępnianiu ale i gromadzeniu zbiorów, które uległo znacznemu poszerzeniu, w celu realizacji idei publicznej dostępności.

Okres tych pierwszych lat po odzyskaniu niepodległości charakteryzował się gwałtownym wzrostem księgozbioru. Wynikało to m.in. z szybkiego przystąpienia Biblioteki Uniwersyteckiej na mocy Zarządzenia z 15.02.1945 roku do zabezpieczania zbiorów rozproszonych i porzuconych. W pierwszym rządzie objęto tą akcją zbiory zgromadzone w czasie wojny w 3 poznańskich kościołach. Zwieziono tu ok.1,6 mln tomów z bibliotek poznańskich, wielkopolski (np.Ostrowa), ale i dalszych rejonów (np.Szczecina, Łodzi, Włocławka) i wielu nie znanych dziś bibliotek. Znaczna ich część (ok.1 mln) spłonęła w czasie alianckiego nalotu w 1944 roku. Pozostałe uratowane starano się oddać pierwotnym właścicielom.

Od marca 1945 do grudnia 1946 Biblioteka Uniwersytecka przejęła i wprowadziła do zbiorów 41.000 - często cennych - woluminów, na które złożyło się ok.100 bibliotek porzuconych z terenu miasta Poznania. Znajdowały się wśród nich również zbiory niemieckie.

W tym okresie, tj. do końca 1946 roku zwożono również do składnicy zorganizowanej w Bibliotece Uniwersyteckiej księgozbioru z okolic Poznania. Sprawozdania ówczesnej dyrekcji mówią, że w wyniku tej akcji trafiło tu 385.500 tomów, z których 109.000 przekazano innym instytucjom⁵.

Do roku 1950 trafiło tu łącznie - jak pisze S.Kubiak - ok. 800.000, a jak sądzą niektórzy, nawet więcej (do 1 mln) tomów. Drugi etap prac nad zabezpieczaniem zbiorów datował się od 1.02.1947 roku, kiedy to w Bibliotece Uniwersy-

⁴ M.Głowacka-Heiak, *Rewindykacja księgozbioru Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu oraz zabezpieczenie zbiorów porzuconych i opuszczonych w latach 1945-46 na terenie Wielkopolski i Ziemi Odzyskanych*, *Roczniki Biblioteczne*, R.35: 1991 z 1/2, s.271-290.

⁵ S.Kubiak, *Biblioteka...*, *op.cit.*, s.113.

teckiej w Poznaniu - obok Gdańska, Szczecina, Wrocławia, Katowic i Krakowa - powołano zbiornicę księgozbiorów zabezpieczonych. Celem zbiornicy była penetracja terenu, zabezpieczenie księgozbiorów i segregacja materiału. Pozwoliło to prowadzić w szczególny sposób - zapoczątkowaną już wcześniej - akcję zabezpieczania zbiorów poza Poznaniem, której podlegały głównie księgozbiory stanowiące mienie tzw. opuszczone i porzucone. Do pierwszej grupy zaliczono biblioteki poziemianckie (podworskie), do drugiej - poniemieckie. Z najbardziej znaczących bibliotek podworskich pozyskano zbiory Turnów z Objezierza, Chłapowskich z Szoldr, Raczyńskich z Obrzycka, Żółtowskich z Głuchowa, Bnińskich z Czarnotek, Mańkowskich z Winnogóry, Zygmunta Skórzewskiego z Czerniejewa, Olgierda Czartoryskiego z Sielec Starych. Zbiory te zawierały nie tylko polskie, ale i stare książki francuskie i niemieckie.

W grupie drugiej, która stanowiła procentowo znaczną część zabezpieczonych zbiorów, pozyskano wiele wartościowych księgozbiorów. Należały do nich m.in. zbiory Niemców mieszkających poprzednio na terenach przyłączonych w 1945 roku do Polski. Tak z majątku Białokosz należącego do hrabiego Massenbacha przywieziono bibliotekę (5.000 woi.) składającą się w głównej mierze z literatury niemieckiej z lat 1790-1820 o tematyce wojskowej, historycznej i politycznej. Nie ocalał tu niestety cenny zbiór kartograficzny. Również w lipcu 1945 z Jabłonnej przywieziono ok. 6.000 woi. dzieł poświęconych historii Śląska, kartograficznych, literatury pięknej i popularnonaukowej należących uprzednio do barona von Loescha. W tym samym czasie ze Szczecina przywieziono zbiór 12.000 książek niemieckich z XV-XVIII wieku, zabezpieczonych przez tamtejszy Zarząd Miejski. Również liczny był księgozbiór z Wronicy pod Gorzowem składający się z XVIII-wiecznych książek naukowych, a aż 25.000 woi. liczył księgozbiór z Grabowa. Również bogaty księgozbiór o charakterze popularnym trafił tu z majątku hrabiego Maltzen z Milicza. Także 25 tys. książek i czasopism o tematyce ekonomicznej i społeczno-politycznej przywieziono ze starostwa w Pile.

Największym księgozbiorem przywiezionym do Poznania z terenów Pomorza Zachodniego był księgozbiór pozostawiony przez Niemców w okolicach Dobrego pod Nowogardem.

Najliczniejszym i bez wątpienia najcenniejszym zbiorem, który trafił do Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, był zbiór kompletowany w czasie wojny w zamku stanowiącym rezydencję Heinricha Himmlera w miejscowości Sława Śląska. Zgromadzono w nim przeszło 80.000 woluminów, które w większości (ok.95%) stanowiła literatura na temat różokrzyżowców, wolnomularstwa, literatura antymasońska. Zbiór ten uzupełniała literatura leksykograficzna, encyklopedyczna i judaistyczna.

Mniejsze partie książek trafiły do Poznania z bibliotek berlińskich, a należały do nich druki m.in. z proweniencjami *Staatsbibliothek*, *Königlich Staatswissenschaftliches Statistisches Seminar* i *Slawisches Seminar*.

Z różnych miejsc i bibliotek trafiły do Biblioteki Uniwersyteckiej również druki o tematyce judaistycznej, które w czasie wstępnej selekcji wydzielono two-

rząc odrębny zasób tematyczny. Zbiór ten liczący ok. 20.000 woluminów nie jest jeszcze do końca opracowany katalogowo. Jako wyraźna jego część składowa wyodrębnia się bez wątpienia księgozbiór należący do Gminy Żydowskiej w Berlinie (szacunkowo ok. 2.000 wol.).

W ten sposób kształtowały się w ogólnym zarysie dzisiejsze zbiory starszej literatury (tj. do 1919 roku) i zbiorów specjalnych Biblioteki Uniwersyteckiej. Oczywiście po roku 1950 były one i są nadal wzbogacane przez jednostkowe właściwie zakupy, które nie mogą wpływać na ogólny obraz.

Dziś, jak wspomniano, Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu należy do największych bibliotek Polski. Zbiór główny liczy 1,5 mln tomów wydawnictw zwartych 650.000 tomów czasopism i 416.000 tomów zbiorów specjalnych.

Zbiór starych druków (do 1800 r.) obejmuje 69.000 tytułów w 101.000 tomów, z czego 60% to *germanica*. Wśród 356 tytułów inkunabułów *germanica* stanowią 207 tomów, a wśród 3.633 tomów XVI-wiecznych - 2.190.

Wśród starodruków XVII i XVIII-wiecznych druki niemieckie stanowią 60%. Z XIX wieku pochodzi 410.000 tomów, z tego 260.000 tomów a więc 63% to druki niemieckojęzyczne. Oszacować można, że 30% książek stanowiących cały zbiór główny to książki niemieckie, 45% druki polskie, po 5% książki angielskie, francuskie i rosyjskie. Pozostałe to druki w języku włoskim, hiszpańskim, łacińskim, skandynawskim i w innych językach europejskich.

Na podstawie katalogu spróbujemy obecnie naszkicować krótko udział niemieckiej literatury w głównych działach piśmiennictwa. Charakterystyka ta dotyczy - jak wspomniałem - zbiorów historycznych, a więc wydanych do 1919 roku, ze szczególnym wydzieleniem zbiorów specjalnych. Katalog systematyczny Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu obejmuje wszystkie książki i czasopisma wydane po roku 1800. Dział pierwszy "Dzieła ogólne" zawiera głównie wiele encyklopedii, wydanych przede wszystkim w Lipsku (ca 1.100 tomów) i 670 tomów z zakresu publicystyki, historii dziennikarstwa i krytyki prasy oraz 110 tytułów czasopism w ca 4.000 tomach pochodzących głównie z ziem dawnego zaboru pruskiego. Tylko z głównego miasta prowincji, Poznania, pochodzi 13 tytułów (m.in. *Posener Provinzial Blätter*, *Posener Zeitung*, *Posener Intelligenz-Blatt*, *Posener Morgen Zeitung*), kolejne pochodzą z Gniezna i Leszna (4 tytuły, np. *Tageszeitung für die Posen Schlesischen Grenzlande*, *Lissauer Anzeiger*), Czarnkowa, Śremu, Środy, Ostrowa, Wągrowca, Krotoszyna, Trzemeszna, Mogilna, Szubina, Międzyrzecza, Obornik, Koźmina inne z Bydgoszczy i Szczecina.

Niemiecką prasę regionalną reprezentują również tytuły z Berlina, Gothy, Halle, Hannoveru, Heidelbergu i Lipska. Ciągi ich są często niekompletne.

Grupa "Bibliografie ogólne" w 90% składa się z druków niemieckich. Wśród książek dotyczących historii bibliotek, drukarstwa, wydawnictw, historii książki i bibliofilstwa 70% to książki niemieckie, w dziedzinie drukarstwa książki niemieckie stanowią nawet 95%. W dziedzinie etnografii, archeologii historii i jej nauk pomocniczych udział książek niemieckich wynosi ok. 80% a liczą one 17.000 tomów monografii i 320 tytułów czasopism.

Zbiór dotyczący historii Europy dotyczy przede wszystkim historii niemieckiej i liczy 6.280 niemieckich monografii i 193 tytuły czasopism. Historii Polski poświęconych jest 1.255 monografii i 22 czasopisma. Chodzi przede wszystkim o regionalne dziejopisarstwo dotyczące Wielkopolski, Śląska i Pomorza, jak też innych miast w tych regionach, w których ukazało się wiele niemieckojęzycznych druków.

Historii kultury dotyczy 6 czasopism i 880 monografii, z czego 65% to *germanica*. W zakresie wojskowości 70% tomów dotyczy wojskowości Niemiec. Również piśmiennictwo poświęcone historii nauk społecznych to w 60% literatura niemieckojęzyczna. Dział ekonomii liczy ogółem 105 tytułów czasopism i prawie 6.000 tomów monografii niemieckojęzycznych, prawo 170 czasopism i 13.750 tomów monografii. W dziale sztuka *germanica* stanowią 55% literatury, wśród książek językoznawczych 80%, a wśród pism dotyczących ogólnej historii literatury - 60%. W obszernym dziale filologii klasycznej druki niemieckie stanowią 90%, a w podgrupie języków germańskich i historii literatury niemieckiej udział literatury niemieckojęzycznej - co zrozumiałe - jest większy niż 90%. W przeciwieństwie do tego udział literatury niemieckojęzycznej w podgrupie języków słowiańskich i bałtyckich wynosi tylko 5%, z których prawie 40% to tłumaczenia dzieł literackich polskich autorów. Udział literatury niemieckojęzycznej w grupie dzieł filozoficznych i metodologii nauk wynosi 50% (w dziedzinie teorii poznania, etyki i filozofii prawnej nawet 90%), w psychologii 65%, pedagogice 60%, religioznawstwie 65%, w geografii i krajoznawstwie 50%. W dziale nauk przyrodniczych książki niemieckojęzyczne stanowią 70%. Ich udział wśród literatury z zakresu rolnictwa, techniki i sportu i jest bardzo wysoki i wynosi 90%.

Powracając do zbiorów specjalnych można wskazać, że spośród 356 inkunabułów 207 pochodzi ze Strassburga, 77 głównie z domów wydawniczych Georga Husnera, Martina Flacka, Johanna Gröningera, 72 tomy z Norymbergii, głównie z oficyny Antona Kobergera, dalsze z Kolonii, Lipska i Augsburga. W zbiorze druków z XVI wieku, liczącym 3.633 tomy, odnajdujemy 2.190 wydanych w Niemczech, m.in. we Frankfurcie/M (375), Kolonii (234), Wittenberdze (189), Lipsku (181), Strasburgu (151), Norymberdze, Jenie, Hagenau, Magdeburgu, Tybindze i Helmstedt. Udział niemieckich tytułów w zbiorze XVII i XVIII wieku wynosi 55-60%. Około 20% *germaniców* wśród starych druków to literatura piękna. Wiodocznymi są pisarze niemieccy, głównie w wydaniach z XVII i XVIII wieku. Są to m.in. Goethe, Schiller, Klopstock, Gottsched, Kotzebue, Bürger, Lohenstein, August Lafontaine i Lichtenberg. Dalsze 20% stanowi literatura teologiczna, wśród której dominują wydania dzieł Luthra i kazania. Większe zbiory to również literatura z zakresu prawa (ca 15%) i historii (10%). Charakterystyczny jest większy udział druków urzędowych - instrukcji, sprawozdań, zarządzeń i obwieszczeń z terenów Prus Wschodnich. Godne uwagi są też druki różnej treści z Pomorza Zachodniego, np. ze Szczecina. Pozostałe 20% starych druków przypada na medycynę i geografję. Zbiory muzyczne to ca 3.000 tomów dzieł najbardziej znanych niemieckich kompozytorów: Bacha, Händla, Haydna. Szczególnie inte-

resujące są śpiewniki wolnomularskie w liczbie 134 tomów. Więcej niż 520 obiektów to pomniki kartografii (do 1800 r.), większość z nich pochodzi z Norymbergi (302) i Augsburga (129). Wśród druków graficznych szczególne zainteresowanie wzbudza zbiór ówczesnego Niemieckiego Towarzystwa Historycznego oraz kart pocztowych z terenu obecnej Wielkopolski.

Zbiór masoników liczący 80.000 jednostek należy do największych tego typu w Europie. Biblioteki lożowe z Hamburga, Wrocławia i Sorau są w tym zbiorze prawie kompletne. Do dzisiaj opracowano 60.000 tomów. Zbiór ten jest w 90% niemieckojęzyczny, reszta to wydawnictwa francuskie, angielskie, kilka polskich, włoskich i in. Miejscami druku, głównie tytułów starszych są Frankfurt/M, Berlin, Lipsk, Hamburg, Monachium, Halle, Bayreuth i Weimar. Blisko 70% tego zbioru stanowią czasopisma (118 tytułów) oraz przede wszystkim spisy członków łóż i sprawozdania (przeszło 2.600 tytułów). Pozostałą część zbioru stanowią wydawnictwa zwarte, wśród których 3.100 wydano do 1800 roku, a przeszło 13.000 do 1900. Najwięcej wśród nich odnajdujemy dzieł dotyczących historii (3.300), zagadnień prawno-organizacyjnych (1.100), filozofii (2.000) oraz literackich (2.000)⁶.

Na uwagę zasługuje też blisko 40.000 zbiór dysertacji niemieckich. Pochodzą one głównie z lat 1902-1918 oraz 1940-45 kiedy to wpływały do Biblioteki Uniwersyteckiej niejako z urzędu. W miarę możliwości starano się również uzupełnić ten zbiór o dysertacje XIX-wieczne wydane w różnych ośrodkach uczelnianych na terenie Niemiec.

Nie jest formalnie wydzielony, ale też zasługuje na odrębną wzmiankę zbiór sprawozdań szkolnych, pochodzących z XIX i początku XX wieku z różnych szkół niemieckich głównie z terenu Wielkopolski, Pomorza, Śląska i w części z dzisiejszych Niemiec.

Po roku 1945 oczywiście nie zaprzestano gromadzenia współczesnej literatury niemieckiej, co związane było ze wspomnianym określeniem problemów niemcoznawczych jako głównej specjalizacji biblioteki. Było ono realizowane kilkutorowo. Po pierwsze nastąpił wyraźny podział zadań pomiędzy Biblioteką Główną a wydzieloną Bibliotekę Instytutu Filologii Germańskiej, która gromadzenie zbiorów realizuje samodzielnie. Po drugie kształtowanie zbiorów zależne było od budżetu, który nigdy nie był dostatecznie wysoki, co kazało - obok kupna - rozwijać bardzo wymianę bezgotówkową. Te dwa główne źródła wpływów dominują w Bibliotece Uniwersyteckiej do dziś, choć wielokrotnie uzupełniane były cennymi darami różnych instytucji niemieckich. Kupowało się i kupuje obecnie głównie - oprócz czasopism naukowych (190 tytułów) - wydawnictwa encyklopedyczne, leksykony, słowniki, wydawnictwa informacyjne, wydawnictwa wielotomowe z zakresu historii, literatury, kultury, polityki, prawa, zagadnień społecznych. Na drodze wymiany uzyskuje się rokrocznie ok. 3.000 wol. od przeszło 150

⁶ Dokładna analiza zbiorów dawnych przedstawiona została w opracowaniu A.Jazdona, które ukaże się w 3 tomie "Handbuch der historischen Buchbestände..." dotyczącym bibliotek polskich.

partnerów. Jest to literatura naukowa wydawana przez poszczególne uczelnie niemieckie (czasopisma, serie wydawnicze, dysertacje) ale i nowości wydawnicze czołowych wydawnictw niemieckich.

Na szczególne wyróżnienie wśród partnerów niemieckich zasługują biblioteki uniwersyteckie z Bambergu, Bayreuth, Berlina, Halle i *Martin Opitz Bibliothek* z Heme, z którymi Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu zawarła specjalne, dwustronne umowy oraz *Deutsche Forschungsgemeinschaft*, *Sächsische Landesbibliothek* z Drezna, *Deutsche Bibliothek* z Lipska, *Wirttembergische Landesbibliothek* ze Stuttgartu, *Herzogin Anna Amalia Bibliothek* z Weimaru, *Herzog August Bibliothek* z Wolfenbüttel. Wyrazem starań o rozwój zbioru literatury niemieckiej i jej uprzystępnienia czytelnikom stało się otwarcie w lutym 1993 roku Specjalnej Czytelni Niemieckiej.

BIBLIOTEKA POZNAŃSKIEGO TOWARZYSTWA PRZYJACIÓŁ NAUK

Na fali przeciwstawienia się nasilającej germanizacji ziem polskich będących pod zaborem pruskim, 12.01.1857 roku zawiązano Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Instytucja ta, przy której od początku istniała biblioteka miała na celu szerzenie kultury polskiej, gromadzenia pamiątek, krzewienia ducha narodowego. Bibliotece przypisano także zadanie budowy warsztatu pracy naukowej. Te założenia realizowane konsekwentnie przez następne stulecie sprawiło, że praktycznie poza wybitnymi pracami naukowymi czy opracowaniami dotyczącymi regionu, jej zbiorów nigdy nie wzbogacała lawinowo literatura niemieckojęzyczna. Trafiała ona tu jednakże wraz z licznie pozyskiwanymi drogą darów czy kupowanymi księgozbiorami znanych zbieraczy. Szczególnie liczne i cenne w tym pierwszym okresie dary sprawiły, że w 1882 roku a więc w 25-lecie istnienia liczyła ona już 60.000 woluminów, a w 1907 - 110.000. Pozyskane m.in. księgozbiory Seweryna Elżanowskiego (600 tomów), publicysty i działacza emigracyjnego Wiktora Heltmana z Brukseli, Henryka Bukowskiego ze Sztokholmu, Wawrzyńca Engeströma czy Henryka Kałuszeńskiego z Waszyngtonu zawierały sporo literatury zagranicznej, w tym niemieckojęzycznej. Podobnie pozyskana w 1889 biblioteka Wrocławskiego Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego oraz dary polskich akademików z Berlina (505 tomów) i polskich studentów z Ilmenau zawierały także druki niemieckojęzyczne. W pierwszych latach po II wojnie światowej pozyskano również kilka bibliotek podworskich, zawierających różnicowaną tematycznie literaturę głównie polską, francuską, łacińską, a w części także niemiecką.

Drugie źródło wpływów - kupno - nigdy w poważny sposób nie pozwalało na wzbogacenie zbiorów. Przy tym, posiadane środki, starano się zawsze obracać na zakup literatury polskiej.

Od początku natomiast istnienia Towarzystwa, wydawało ono własnym sumptem prace naukowe, stanowiące do dziś cenny materiał wymienny. Wymianę z innymi bibliotekami polskimi i zagranicznymi zapoczątkowano już w 1864

roku pozyskując materiały tak np. z Moskwy, Petersburga jak i Pragi, Budziszyna, Zagrzebia. W latach 70-tych wieku XIX wśród współpracujących stale z Towarzystwem instytucji wymieniano m.in.: *Verein für Schlesische Alterthümer* we Wrocławiu, *Physikalisch-Ökonomische Gesellschaft* w Królewcu, *Gesellschaft für Archeologie und Anthropologie* w Berlinie. Później dołączyły do nich także: *Niederlausitzer Gesellschaft für Anthropologie und Urgeschichte* w Lüblen, *Germanischen Nationalmuseum* w Norymberdze, *Altertumsgesellschaft Prussia* w Królewcu. Droga wymiany z nimi wpływała do zbiorów literatura niemieckojęzyczna. Dziś wymianę prowadzi się systematycznie z blisko 500 ośrodkami, w tym z 60 partnerami z terenu Niemiec, w największym zakresie z *Deutsche Forschungsgemeinschaft*⁷.

Dziś Biblioteka liczy 242.000 woluminów, w tym 17.000 to starodruki, z których ok.800 to druki niemieckojęzyczne. Druki XIX-wieczne to ok.30.000 tomów, z których 25% to druki niemieckie, a XX-wieczne to ok.200.000 (niemieckojęzyczne - 12%). Ogólnie więc liczą one ok.32.000 druków, stanowiąc ok.13% księgozbioru, gdy druki polskojęzyczne ok. 60%, francuskojęzyczne 10%, łacińskie 5%.

Jak wynika z badań M. Zachorskiej⁸ stara literatura niemieckojęzyczna (tj. do 1900 roku) najliczniej reprezentowana jest w dziale teologicznym. Odnajdujemy tu zarówno dzieła teologów katolickich XVI i XVII wieku Jaannesa Cochläusa, Hermanna Busenbauma, Jeremiasa Drexela, Analectusa Reiffenstuela, jak i teologów protestanckich: Martina Luthra, Filipa Melancthona, Martina Chemnitza. Wiele druków dotyczy historii kościoła, wiele zawiera żywoty świętych, zbiory lub pojedyncze kazania, pisma papieży. Całość uzupełnia literatura z zakresu teologii praktycznej i patrystyki.

Równie licznie reprezentowana jest literatura niemieckojęzyczna wśród druków o tematyce historycznej. Pochodzą one głównie z XIX wieku i dotyczą historii Niemiec - szczególnie okresu Wiosny Ludów - i jej związków z historią Śląska, Pomorza, Wielkopolski (ok.300 tomów). Nieco mniejszą grupę stanowią tytuły dotyczące historii Francji, Polski, Rosji.

Podobnie jak w przypadku Biblioteki Uniwersyteckiej i tu licznie zgromadzone są - począwszy od wydań XVI-wiecznych - tłumaczenia klasyków na język niemiecki.

Wśród dzieł literackich dominują wydania Gelierta, Gottscheda, Hallera, Lessinga, Wielanda, Klopstocka i oczywiście Goethego i Schillera, co odbija wyraźnie zawartość dawnych księgozbiorów prywatnych, podworskich, szkolnych, gdyż z tych źródeł one głównie pochodzą.

Podobnie ma się chyba rzecz z literaturą filozoficzną, wśród której dominują dzieła niemieckich filozofów XVIII wieku: Kanta, Mendelssohna, Christiana

⁷ Dzieje biblioteki opisała szczegółowo Anieli Koehlerówna, zob. *Biblioteka Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 1857-1957*. W: „*Roczniki Historyczne*” R.23: 1957, s.381-430.

⁸ Zbiory niemieckojęzyczne biblioteki PTPN opisała M.Zachorska w nocie przygotowanej dla 3 tomu „*Handbuch der historischen Buchbestände...*” opisującego biblioteki polskie (w druku).

Wilffa, Fichtego, Johanna Augusta Eberharda. Literatura pedagogiczna to głównie dzieła z zakresu historii pedagogiki i wiele pism szkolnych z XIX wieku - głównie podręczników do nauki języków.

Medycynę reprezentują druki z zakresu anatomii, chirurgii, medycyny praktycznej, począwszy od wydań autorów XVII-wiecznych np. Johanna Joachima Bechera, Heinricha Meiboma, Johanna Theodora Schenka.

Mniej liczebnie występują - i są mniej interesujące - druki z zakresu nauk matematycznych, prawa, kultury i sztuki, statystyki i ekonomii. Szczególne zainteresowanie wśród ostatnich z wymienionych wzbudzić mogą druki niemieckojęzyczne wydane w Wielkopolsce w XVIII i XIX wieku omawiające pewne zagadnienia szczegółowe, regionalne.

Druki nowe, zgodnie z obowiązującą praktyką gromadzenia, gromadzi się w bardziej ograniczonym zakresie tematycznym. Obejmuje on głównie historię, literaturę, literaturoznawstwo, językoznawstwo.

Brak w nim kolekcji czy dzieł jednostkowych, nie znanych powszechnie w bibliografiach literatury niemieckiej.

BIBLIOTEKA MIEJSKA IM.RACZYŃSKICH

Dnia 5 maja 1829 r. otwarta została biblioteka ufundowana przez hrabiego Edwarda Raczyńskiego, potomka znanego wielkopolskiego rodu magnackiego. Ufundował ją przejęty chęcią ułatwienia wszystkim "zdobywania nauk i wiadomości", oddając publiczności nie tylko piękny gmach, którego fasada odzwierciedlała fasadę paryskiego Luwru, ale i bogaty księgozbiór oraz fundusze na jej funkcjonowanie⁹. Ustanowiony przez E.Raczyńskiego statut został sformułowany w sposób mający zabezpieczyć polskość instytucji. Dotyczyło to nazwy, składu kuratorium, pracowników którymi mogli być tylko Wielkopolanie, księgozbioru - ze specjalizacją z zakresu materiałów regionalnych. Z biegiem lat wieku XIX od tych postanowień statutu odchodzono, w wyniku czego tak pracownicy jak i księgozbiór w coraz większym stopniu ulegali germanizacji.

Księgozbiór, który w chwili otwarcia Biblioteki liczył 13.000 woluminów, oparty był pierwotnie głównie na zbiorach rodzinnych pochodzących z Wyszyny, a gromadzonych tam przez Michała Kazimierza od XVII wieku.

Zespół ten wzbogacił następnie Edward wieloma książkami i rękopisami kupowanymi w całej Polsce. Najpoważniejszą grupę wśród nich stanowiły biblioteki zakupione z kasowanych klasztorów, szczególnie cysterskich, m.in. z Paradyża, Bledzewa, Wągrowca, Obry, benedyktyńskich - z Mogilna i Lubinia. Wiele książek - a wśród nich sporo niemieckojęzycznych - pozyskano również z Wrocławia. Tamtejsza Biblioteka Uniwersytecka przesłała kilkaset dubletów po-

---

⁹ Historię biblioteki opisano m.in. w pracy: *Miejska Biblioteka Publiczna im. Edwarda Raczyńskiego w Poznaniu 1829-1979*, Poznań: 1979.

chodzących z dawnych bibliotek klasztornych. W 1827 hrabia E.Raczyński nabył część biblioteki historyka Johanna Kaspra Friedricha Manso, inne pochodziły z bibliofilskiej kolekcji Laurentiusa Scholza, naukowego księgozbioru C.Bacha. Cennym nabytkiem było również sprowadzenie z Drezna biblioteki saskiego ministra wojny de Thiollaza.

Od 1830 roku Biblioteka posiadała egzemplarz obowiązkowy z terenu Wielkiego Księstwa Poznańskiego, które - mimo że nie było systematycznie nadsyłane przez miejscowych wydawców - wzbogacały zbiory o miejscowe wydawnictwa, w tym niemieckojęzyczne. Ponieważ środków na zakup nie było wiele, Raczyński zachęcał do składania darów. Księgozbiór Biblioteki wzrastał systematycznie osiągając w 1845 r. 23.000 woluminów, w 1854 - 30.000, w 1901 - 50.000.

Od 1919 roku zaistniały dla Biblioteki nowe warunki funkcjonowania, które stabilizowało formalne przejęcie w 1924 finansowania biblioteki przez Zarząd Miasta. Dzięki temu i nadal hojności społeczeństwa, w 1928 roku księgozbiór liczył 64.000 woluminów, a w 1939 - 165.000. Miał on wówczas charakter księgozbioru biblioteki publicznej o charakterze ogólnym, z przewagą dzieł z zakresu historii, literatury, prawa, ekonomii.

Po 1945 roku Biblioteka stała się biblioteką publiczną miasta Poznania uznaną jednak za bibliotekę naukową, gromadzącą wszelkie piśmiennictwo dotyczące regionu, w tym i druki niemieckojęzyczne. Przyrost ich jest jednak stosunkowo mały. Dlatego też w zbiorze liczącym dziś blisko 1.650.000 tomów, znajduje się - jak wynika z ustaleń wspomnianej już M.Zachorskiej¹⁰ - tylko ok.10.000 woluminów. (7.000 tytułów) książek niemieckojęzycznych. Odnajdujemy wśród nich 154 inkunabuły, 630 tomów z XVI wieku, ok.1.100 z XVII, ok.2.750 z XVIII i ok. 2.550 z XIX wieku.

Najliczniej *germanica* reprezentowane są w dziale "Historia", gdzie zidentyfikowano ich blisko 2.100. Pochodzą one głównie z XVIII wieku i dotyczą historii Niemiec. Mniej licznie reprezentowane są w historii Polski, Francji, Austrii, naukach pomocniczych historii - przede wszystkim numizmatyce i stragistyce.

Przeszło 1.300 tomów książek niemieckojęzycznych należy do literatury pięknej. Dominują wśród nich XVI-XVIII wieczne wydania klasyków starożytnych (przeszło 700 tomów). Literaturę niemiecką reprezentuje 300 tomów wydań Goethego, Schillera, Hagedorna, Gellerta, Zachaniae, Wielanda, Lessinga, Klopstocka, Vossa.

Z uwagi na historyczne uwarunkowania tworzenia tego księgozbioru, licznie reprezentowana jest - dziś już praktycznie nie gromadzona - literatura medyczna (1.270 tytułów), pochodząca głównie z XVIII wieku. Są to nie tyle wydania poważnych opracowań naukowych, ale mówiąc dzisiejszym językiem, poradników czy opracowań ogólnych.

Dziwić może stosunkowo niski udział w tym zbiorze literatury teologicznej

¹⁰ Zbiory niemieckojęzyczne MBP im.E.Raczyńskiego opisała M.Zachorska (por.przyp.8).

(ok.500 tytułów). Nauki matematyczno-przyrodnicze, to ok.400 tomów z matematyki, fizyki, botaniki, zoologii, geologii, chemii.

Z pozostałych działów wymienić należy: wojskowość, prawo, filozofię (Herbart, Schelling, Fichte, Kant, Hegel), pedagogikę (Komeński, Pestalozzi, Barthel), sztukę liczące po ok.100-150 dzieł wydanych w języku niemieckim.

ZAKOŃCZENIE

W Poznaniu oprócz wspomnianych powyżej działa jeszcze 20 innych bibliotek naukowych i 50 fachowych. Nie dotykając tych ostatnich, należałoby z pierwszej grupy wspomnieć chociażby o Bibliotece Instytutu Zachodniego, która liczy 80.000 woluminów, z czego 60% stanowi literatura obca - w tym głównie niemiecka. Jest to jednak literatura nowa. Rocznie biblioteka uzyskuje przeszło 2.000 tomów, z czego ponad 1 tysiąc w drodze wymiany z partnerami zagranicznymi. Dalej wspomnieć można o bibliotece Papieskiego Wydziału Teologicznego, który zgromadził już 160.000 woluminów, w tym ok.25.000 w języku niemieckim, Muzeum Narodowego, które zgromadziło liczny zbiór literatury dotyczącej historii sztuki, Archiwum Państwowego, które oprócz archiwaliów, również z uwagi na historię Poznania, gromadzi literaturę niemieckojęzyczną. Omówienie zasobów tych bibliotek jest niemożliwe z uwagi na skromne ramy tego opracowania. Księgozbiory tych bibliotek jak i np. bibliotek specjalistycznych instytutów Polskiej Akademii Nauk, nie są przy tym tak liczne, nie były w zasadzie kształtowane przed laty przez bibliotekarzy niemieckich lub przy ich współudziale i nastawienie się na stosunkowo wąskie dziedziny wiedzy. W bezpośredniej bliskości Poznania istnieją również niezwykle stare i bogate zbiory, tj: Biblioteka Katedralna w Gnieźnie oraz Biblioteka Kórnicka PAN.

Sądzę jednak, że dokonany przegląd pozwala na wyrobienie sobie poglądu o charakterze i rzeczywistym znaczeniu bibliotek miasta Poznania jako miejsca przechowywania i udostępniania niezwykle bogatej oferty starszej literatury niemieckojęzycznej.

range of IT media). Types of subject classification in multimedia libraries. Circulation free of charge or with charge fees. Architectural treatment in multimedia libraries. Final reflections - comparison of the functions and the range of activity of multimedia and traditional libraries.

Jerzy Hattas, Józef Marcinkiewicz: Library system in Lithuania. Similarities and differences to Polish standards.

The paper briefly describes the library system in Lithuania based on the new Library Act of July 6th 1995. Since Poland has not received a similar legal act of the same stature yet, an analysis of the new Polish project of the library act of August 16th 1995 has been carried out to bring out similarities and dissimilarities. Author draws the conclusion that there are many more similarities than differences. Major differences are to be seen only in such matters as material resources of the library, deposit copy regulations, and personnel questions.

Andrzej Nowakowski : The conditions of storage of library material...

The author describes the situation in storing library material, with Poznań University Library as the case study. The survey covers the years 1976-1996, and shows how the difficulties in the stacks translated into the quality of reader's services of the library. More important numbers for the 1980s and 1990s are given as well the ratios for the most difficult years for the stacks.

Artur Jazdon: Older German-language collection of Poznań University Library and other research and scientific libraries of the town.

Poznań as a German studies centre. Accumulation of relevant material in holdings of the following libraries: University Library, the Library of the Poznań Society of Friends of Arts and Sciences (PTPN) and Municipal Library. Development of German-language literature of their holdings. Formal characteristics of German-language collection of each of the libraries. Description of specific categories of special collections and classification (according to subject classification) of their main (basic) collections from the point of view of the German-language component of the library material.

Hanna Warnke: Leeds University Library

The article was written during a short placement at Leeds University Library (UK). It presents the library and research information systems of the University exemplified here by its two largest libraries: Brotherton Library and Edward Boyle Library. Information pertaining to the library resources and the services they provide is supported by data from 1995-1996.